

Få ei betre forståing av ordet «tam»

Undervisningsopplegg til artikkelen «Pus temde seg sjølv» i Nysgjerrigper nr. 2-2018

AV TUVA BJØRKVOLD, FORFATTAR, RESSURSLÆRAR FOR NYSGJERRIGPER OG STIPENDIAT I NORSK VED HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

Ordet «tam» kan vere vanskeleg å få tak i. Er eit dyr tamt om det likar å bli klappa? Har ein temt eit dyr om ein gir det eit eigennamn? Denne artikkelen handlar om korleis katten utvikla seg frå villkatt til tamkatt, men framleis har mykje til felles med villkattar. Ulike språklege bilete blir nytta for å syne korleis katten er tam. Desse kan hjelpe til å forstå kva ordet «tam» eigentleg tyder.

Slik kan de jobbe med dei to fyrste oppgåvene på elevarket:

1. Spør fyrst elevane kva dei tenker på når dei høyrer ordet «tam». La dei prate med læringspartnaren eit minutt eller to. Spør deretter om å få høyre tankane deira. Skriv dei opp, så alle kan sjå innspela. Her er nokre spørsmål som kan hjelpe elevane i gang.
 - Kven kan vere tam?
 - Korleis blir ein tam?
 - Er nokon dyr fødte tamme?

2. Ta opp artikkelen «Pus temde seg sjølv». Kva tyder eigentleg denne overskrifta?
 - Kva meiner ein med «temde»?
 - Kven temmer vanlegvis dyr?
 - Korleis kan nokon temme seg sjølv?
3. La elevane leite i teksten etter neste gong det står noko om å vere tam. Gi dei tipset om at det står allereie i ingressen.
 - Det står det: ... huskatten knapt har forandra seg etter at han *kom innfor dørene våre*. At katten *kom innfor dørene våre*, er eit bilete på å bli tam. Ein vill katt lever utfor dørene våre, i det fri. Dei tamme lever med menneske.
4. La elevane leite vidare etter måtar artikkelen skildrar ein tam katt, eller kva det vil seie å vere tam.

Her er dei andre eksempla i teksten

- Kattar kom vandrane frå Sørøst-Asia og *begynte å henge rundt busetjingane til menneske* ...
- Han var truleg litt tammare og *meir sosial*.
- Det ser ut til at oldtidsmenneske *tok med seg kattar langs handelsrutene til sjøs og til lands for å halde smånagarane i sjakk*.
- Det viktigaste som endra seg då katten blei tam, var at *han blei sosial*.
- Villkatten lever einsleg, *mens huskatten toler selskap av både menneske og andre kattar*.
- Men han likar også å *kome inn i varmen og finne seg ein mjuk, varm stad der han kan sove*.
- ... *katten omsider bestemte seg for å hoppe opp i fanget på oss – der han attpå til gjerne får litt kos og klapp?*
- Biletet av katterummie frå Egypt tyder på at menneske hadde nære band til kattar.
- Biletet av katt på klatremøbel viser at han er hos menneske, og tam.

Av Tuva Bjørkvold

Oppgaver til «Pus temde seg sjølv»

1. Kva tyder «tam»?

Jobb saman to og to.

- a) Kva vil det seie å vere tam?
- b) Korleis blir ein tam?
- c) Kan ein vere fødd tam?

2. Leit etter forklaringar på ordet «tam»

Eksempel: Overskrifta er «Pus temde seg sjølv».

Kva tyder det eigentleg at pusen har temt seg sjølv?

- a) Leit etter andre eksempel som forklarar kva det inneber at katten er tam, eller kva katten gjer om han er tam. Det er over fem eksempel i teksten.

3. Detektivlesing

- a) Korleis ser brannete pels ut?
- b) Finn minst fire ting som er felles for tamkattar og villkattar.
- c) Kva for land reiste den afrikanske villkatten gjennom?

NYSGJERRIGPER

Pus temde seg sjølv

To katesarter har gitt opphav til tamkatten vi kjenner i dag. Forskarar har funne ut at huskatten knapt har forandra seg etter at han kom innfor dærene våre.

TEKST: IRENE NYHÅN TØRVE • FOTO: SHUTTERSTOCK

Alle som kjenner ein katt, veit at Pus har sin eigen vilje. Ho gjer ingenting på kommando med mindre ho vil det sjølv. No har forskarar funne ut at huskatten, nescien ikkje har forandra seg i dei helle etter at han slo seg saman med folk. Og det tok tusener av år før han blei tam.

Arvestoff gjennom 9000 år
Forskjarar har granska arvestoff frå over 200 kattar gjennom 9000 år – både menneske katter, egypiske katter og

og moderne afrikanske villkattar. Det har funne ut at det er to ulike katter, artar som har gitt opphav til tamkatten vi kjenner i dag.

Frå Sørøst-Asia og Afrika
Kattar kom vandrane frå Sørøst-Asia og begynte å henge rundt busetjingane til menneske i Midtøsten for om lag 8000 år sidan. Der jakta dei på mus og rotter i kornlagra. Denne katten kom til Europa rundt 4000 f. Kr. Ein samne

art, ein afrikansk kattertype som heldt til i Egypt, spreidde seg til middelhavsområdet og Europa rundt 1500 f. Kr. Han var truleg litt tamare og nescien sosial. Det var ut til at oldtidemenneske tok med seg kattar langs handelsrutene til sjø og til land for å holde smågnagare i sjakk.

Fråleis eit villdyr
I heile denne tida har huskattens arvestoff forandra seg lite, med unntak av at han har fått brannete pels. Det brannete manstret, som er typisk for huskatten vi i dag, dukka først opp i mellomalderen i det området der Tyrkia er i dag og spreidde seg etter kvart til Europa og Afrika.

Eller er tamkattar og villkattar framleis veldig like av utsegnad. Det viktigaste som endra seg då huskatten blei tam, var at han blei sosial. Villkattar lever einsleg, mens huskatten toler selskap av både menneske og andre kattar. Likvel er han på mange måtar framleis

ein villdyr. Han er veldig uavhengig, dreg ut på jakt og gjer stort sett som han vil. Men han liker også å komme inn i rommet og finne seg ein mjuk, varm stad der han kan sove. Kanskje det er derfor som har gjort at katten omsider blei ein del av menneske i dag. Kattar er utvilsomt vilde og viltvilt på ein måte som har gjort at dei har fått lov til å forandre – han er prerrekt som han er!

Ulik hundens utvikling
Kattens historie er fullt forskjellig frå hundens. Hundar stammar frå ulven, som er eit flokkdyr. Folk begynte tidlig å avle fram spesielle trekk hos hundar for at dei skulle utføre forskjellige oppgaver. Det er derfor vi har fått så mange og forskjellige hundar i dag. Kattar er utvilsomt vilde og viltvilt på ein måte som har gjort at dei har fått lov til å forandre – han er prerrekt som han er!

Villkatt

Denne huskatten har brannete pels.